

פתרון הבחינה בתנ"ך יחידה שלישית - מועד קיץ 2010

שאלונים: 001104, 203

מוגש על-ידי: דנית בר-אור סבאג, חוה צדוק וגליה סמו

מורות לתנ"ך ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון – מנהיגות ומנהיגים במקרא

על הנבחן לענות על שתי שאלות: אחת מתוך השאלות 1-2, ואחת מתוך השאלות 3-4

שאלה מספר 1

נימוקי אברבנאל המבססים את טענתו כי חוק המלך הוא נבואה לעתיד ולא מצווה (על הנבחן לציין שלושה):

- א. לא ניתן לצוות על העם להמליך מלך, אם הדבר אינו תלוי בהם, זאת כיוון שה' בוחר את המלך.
- ב. לא הגיוני שהמלכת מלך בישראל תהיה מצווה, שכן נאמר שבהמלכת מלך עתיד ישראל להדמות לכל הגויים, ואילו שאר מצוות ה' מצוות על עם ישראל להבדל משאר העמים.
- ג. לדעת חז"ל, המצווה בחוק המלך היא שהמלך ייבחר ע"י ה' (כלומר המצווה בפסוק 15 ולא בפסוק 14).
- ד. מוני המצוות וביניהם רמב"ם קבעו מצוות "עשה" ו"אל-תעשה". מצוות "עשה" היא להמליך מלך מקרב עם ישראל.
- ה. אילו מלך בישראל היה מצווה, כאשר בני ישראל באו לשמואל וביקשו מלך הם היו אמורים לומר לו "תנה לנו מלך על-מנת שנקיים את חוק ה'", אך הם לא אמרו זאת, משמע מלך בישראל הוא רשות.

שאלה מספר 2

לדעת קויפמן, ייחודו של דוד יחסית לשאר המנהיגים בא לידי ביטוי בבחינות הבאות: דוד, בהשוואה למשה, נזכר לא בשל כתביו (ספר תהילים) אלא בשל האיש עצמו, מעשיו וההבטחה למלכות נצחית לו ולשושלתו. זאת בניגוד למשה, אותו אנו זוכרים בשל כתביו (התורה) ולא אותו עצמו.

גם בהשוואה לאהרון ניכר ייחודיותו של דוד- שכן בדומה לכהונה גם מלוכה עוברת בירושה, אך בעוד שחסד הכהונה ניתן לכל שבט לוי, חסד המלוכה ניתן לדוד האיש ולשושלתו. לאור זאת ניתן לומר על דוד ושושלתו את הדברים הבאים:

1. דוד ושושלתו קיבלו חסד מלכות לעולם.
2. דוד ושושלתו הם מתנה לעם ישראל, כשם שארץ ישראל היא מתנה לעם ישראל.
3. שלטון שושלת דוד הוא ייצוג שלטון ה' עלי אדמות ולכן נקשרה דמותו של דוד בגאולה המשיחית.

4. כל מלך מבית דוד הוא דיוקן של דוד המלך עצמו- לכן כל מלך משושלת זו מכונה "דוד".
5. בזכות דוד ירושלים ושושלתו הפכו לערכים דתיים- שתייהן הפכו לסמל של הדת היהודית.

שאלה מספר 3

- א. טענת קורח ועדתו כלפי משה :
 - על-פי פירוש רש"י- משה ואהרון נטלו לעצמן סמכות רבה מדי שלא בצדק, וזאת כיוון שכל עם ישראל שמע את ה' ישירות בהר סיני (מתוך תורה) ולכן סמכותם ועליונותם אינה מוצדקת ונחשבת להתנשאות.
 - על-פי פירוש ראב"ע- עם ישראל טען שסמכותו הרבה של אהרון נבעה מקרבתו למשה- משה החליט להעניק לאהרון את תפקיד הכהונה, ואהרון לא נבחר ע"י ה'.
- ב. עקרון ההנהגה שמבטא משה בפס' 5, 28 הוא : המנהיג המקראי הוא בחיר ה', אין הוא בוחר את עצמו, אלא פועל בשליחות האלוהית.
 - "... בוקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו..." (פס' 5)
 - "... בזאת תדעו כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה לא מליבי" (פס' 28)

שאלה מספר 4

- א. דמותו הרצויה של המלך ע"פ תהלים ע"ב, 1-4 :
 - המלך שופט צדק, מדכא עושק, מגן על שכבות חלשות
 - "ידין עמך שצדק וענייך במשפט" (פס' 2)
 - "ישפט עניי עם יושיע לבני אביון וידכא עושק" (פס' 4)
 - ע"פ תהלים ע"ב, 12-14 :
 - המלך מפגין חמלה כלפי השכבות החלשות, חייהם יקרים בעיניו, והוא מסייע להם מפני אלה המבקשים להזיק להם :
 - "כי יציל אביון משוע ועני אין עוזר לו" (פס' 12)
 - או "ייחוס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע" (פס' 13)
 - או "מתוך ומחמס יגאל נפשם ויקר דמם בעיניו" (פס' 14)
 - ע"פ משלי ל"א, 4-5 :
 - דמותו הרצויה של המלך היא זו שאינה שותה לשכרה, וזאת על-מנת שלא "ישכח מחוקק וישנה כל בני עוני" (פס' 5).
- ב. השכר לו יזכה המלך האידיאלי (על התלמיד לציין שתי דוגמאות)
 - נצחון על אויביו- "לפניו יכרעו ציים ואויביו עפר ילחכו" (פס' 9)
 - או פס' 10 או פס' 11.
 - בתקופתו ישרור שלום : "ורוב שלום עד בלי ירח" (פס' 7)
 - הפיכת ישראל לאימפריה- שליטה על שטחים רבים :
 - "וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ" (פס' 8)

פרק שני – דוד ומנהיגותו

על הנבחן לענות על שלוש שאלות: על שתיים מהשאלות 5-7, ועל אחת מהשאלות 8-9

שאלה מספר 5

סעיף א'

- (1) תגובת שאול על שירת הנשים במחשבה: שאול כעס על כך שייחסו לדוד ניצחון גדול יותר במלחמה מאשר לו, ואמר שהדבר היחיד שנותר לדוד הוא קבלת המלוכה עצמה. "ויחר לשאול מאוד... ויאמר נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים ועוד לו אך המלוכה".
- תגובת שאול על שירת הנשים במעשים: שאול ניסה להרוג את דוד ע"י הטלת החנית בו: "ויטל שאול את החנית ויאמר אכה בדוד ובקיר".
- (2) לפי פירוש חכם אין בשירת הנשים פיאור רב יותר של דוד, אלא השיר מסוגן על-פי דגם המספר העולה: אלף- רבבה והשיר מפאר את שאול יותר מדוד, שכן הוא זה שמוזכר ראשון ע"י הנשים וההכאה מיוחסת לו.

סעיף ב'

דוגמאות לכך שה' היה עם דוד (על התלמיד לציין שתיים):

1. "ויסב דוד מפניו פעמיים" (פס' 11) פעמיים מצליח דוד להימלט מחניתו של שאול שהוטלה עליו.
 2. "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל" (פס' 14) דוד מצליח בכל מעשיו.
 3. "וכל ישראל ויהודה אהב את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם" (פס' 16) בשל הצלחות דוד במלחמות העם כולו אוהב את דוד.
- דוגמאות לכך ששאול מפחד מדוד וה' סר ממנו (על התלמיד לציין שלוש):
1. "ויטל שאול את החנית..." – (פס' 11) שאול מנסה להרוג את דוד.
 2. "ויסרהו שאול מעמו וישמהו לו שר אלף" (פס' 13) שאול מוריד את דוד בדרגה והופך אותו לשר אלף.
 3. "הנה בתי הגדולה מרב אותה אתן לך לאשה אך... הלחם מלחמות ה' ושאול אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים" (פס' 17) שאול מעוניין לגרום למותו של דוד במלחמות עם פלשתים, המהוות תנאי לנישואיו של דוד למרב.
 4. "ויאמר שאול אתננה לו ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים..." (פס' 21) שאול מבקש להשיא את מיכל, בתו, לדוד, על מנת להביא למותו באמצעות נישואים אלה.

סעיף ג'

1. המניע הנסתר של שאול בהצעה לדוד להיות חתן המלך הוא להביא למותו של דוד ע"י התניית הנישואים במלחמות עם פלשתים:

2 ראיות:

- (1) "ושאול אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים" (פס' 17)
- (2) "אתננה לו ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים" (פס' 21)

2. דוד מסרב להצעת שאול להינשא למרב, בתו, משום שלפי דבריו אין הוא ראוי להנשא לה, הוא בא ממשפחה פשוטה ועניה.

שאלה מספר 6

א. דוגמאות להתחזקות דוד: (על התלמיד היה לציין דוגמא אחת):

1. "תנה את אשתי מיכלי" (פס' 14) - דוד תובע מאיש בושת את מיכל אשתו. עצם התביעה מראה על התחזקותו. (אפשר גם פס' 15 "וישלח איש בושת ויקחה")
 2. "ודבר אבנר היה עם זקני ישראל..." (פס' 17) - אבנר מעודד את זקני ישראל לתמוך בדוד. (אפשר גם פסוק 18, המשך דברי אבנר לזקני ישראל וגם פס' 19, דבר אבנר אל בנימין).
 3. "ויבוא אבנר אל דוד חברון" (פס' 21) - אבנר בא אל דוד - מראה על עלייה במעמדו של דוד.
 4. "אקומה ואלכה ואקבצה אל אדוני המלך" (פס' 21) - אבנר מכיר במלכותו של דוד.
- דוגמאות להחלשות בית שאול (על התלמיד היה לציין דוגמא אחת):
5. פס' 15 - "וישלח איש בושת ויקחה" - איש בושת מבצע את דרישת דוד.
 6. פס' 17, 18, 19 - אבנר מדבר עם זקני ישראל ומשכנע אותם לתמוך בדוד ולא באיש בושת מבית שאול (ראו ציטוטים למעלה).
 7. פס' 27: "וישב אבנר חברון... ויכהו" - מות אבנר מחליש יותר את בית שאול.
- ב. (1) לפי דברי יוסף בן-מתתיהו, אבנר נרצח כיוון שהפריע ליואב בשאיפותיו להתקדם (מבחינת מעמדו בחצר דוד), וכיוון שיואב פחד להפסיד את מעמדו בחצר המלוכה של דוד. (2) "וימות בדם עשהאל אחיו" (פס' 27) - אבנר נרצח כנקמה על כך שרצח את עשהאל אחיו של יואב.

ג. דוגמאות למעשיו של דוד:

1. "ויאמר: נקי אנוכי וממלכתי מעם ה' עד עולם מדמי אבנר בן-נר" (פס' 28). דוד חש חפות מוחלטת לגבי רצח אבנר, לא היה לו שום חלק באירוע זה.
2. "ואל יכרת מבית יואב זב ומצרע ומחזיק בפלך ונפל בחרב וחסר לחס" (29) - דוד מאחל לבית יואב מחלות, ייסורים, רעב, נידוי.
3. דוד קורא ליואב ולכל העם לקיים מנהגי אבלות: לקרוע בגדיהם, לחגור שק, לאות כבוד הוא עצמו הולך אחר מיטתו ועל קברו (בחברון) דוד וכל מי שעמו בוכים (30-32).
4. דוד מקונן על אבנר. בקינה הוא מביע את זעזועו מהאופן השפל בו נרצח אבנר, גיבור ישראל, כאילו היה נבל (פושע) נרצח במרמה. הוא לא ידע שהוא עומד לפני אויב, כיוון שלא נהגו בו כאויב, לא סרו את ידיו ורגליו: "ידיך לא אסרות וגליך לא נחשתים הגשו", אלא "כנפול לפני בני עולה נפלת", נפלת בידי רשעים (רמז ליואב ואבישי, פסוקים 33-34).

שאלה מספר 7

- א. ההוראות שנתן דוד בצוואתו לשלמה הן (על התלמיד לציין שתיים):
- 1) "וחזקת והיית לאיש" (פס' 2) - להיות אמיץ, חזק, מוכן למלכות.
 - 2) "ושמרת את משמרת ה' אלוהיך ללכת בדרכיו לשמור חוקתיו מצותיו..." (פס' 3) - תכלית ההוראות (על התלמיד לציין אחת):
 1. על מנת ששלמה יצליח בכל מעשיו ובמלכותו: "למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם" (פס' 3).
 2. על-מנת שה' יקיים את הבטחתו לדוד ויקים לו שושלת מלוכה נצחית: "למען יקיים ה' את דברו... לאמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל" (פס' 4).
- ב. הוראת דוד היא שלמה יעשה חסד עם שני ברזילי הגלעדי ע"י כך שיהיו מקורבים למלך והוא ידאג לכלכלתם. הוראה זו היא גמול על מעשה ברזילי, משום שכאשר דוד ברח מפני אבשלום, ברזילי דאג לכלכלת לדוד בכך שסיפק לו מזון.
- ג. 1. לפי פירוש עודד, מילים אלה מכוונות לרצח אבנר ע"י יואב. למרות שאבנר בא לדוד על-מנת לכרות עמו ברית שלום, ודוד אכן שלח אותו בשלום, יואב רצח אותו.
 2. דוד מורה לשלמה שיואב לא ימות בשיבה טובה, אלא שיהרוג אותו.

שאלה מספר 8

- א. תיאור ישיר של עוצמת רגשות: (על התלמיד לציין דוגמא אחת)
- פס' 1: "ויאהבה אמנון בן דוד" - נאמר מפורשות שאמנון אהב את תמר.
 או פס' 2: "ויצר לאמנון להתחלות בעבור תמר אחותו" - אהבתו של אמנון לתמד כה עזה, עד שהוא חולה מכך.
- או פס' 4: "את תמר אחות אבשלום אחי אני אוהב" - אמנון אמר לנדב באופן מפורש שהוא אוהב את תמר.
- תיאור ישיר של השתנות רגשות:
- פס' 15: "וישנאה אמנון שנאה גדולה מאוד כי גדולה השנאה אשר שנאה מהאהבה אשר אהבה". לאחר האונס רגשותיו של אמנון משתנים מאהבה לשנאה רבה יותר מהאהבה שחש קודם לכן.
- ב. שלוש הטענות שמציג אברבאנל בדברי השכנוע של תמר:
- "האחת מפאת המעשה" - "אל תעשה את הנבלה הזאת" (פס' 12). אונס תמר ייחשב כמעשה נבלה, פשע שאין לעשותו.
- "השני מפאת כבודה" - "ואני אנה אוליך את חרפתי" (פס' 12). לאחר האונס הבושה שתברוץ על תמר תהיה קשה מנשוא.
- "השלישי מפאת כבודו" - "ואתה תהיה כאחד הנבלים" (פס' 12). אם אמנון יאנוס את תמר ייחשב לפושע.

שאלה מספר 9

סעיף א'

(1) התכונה שמתגלה אצל דוד : רגישות לצרכי החלשים, הבנה שלכל קבוצה יש צרכים משלה. המדרש מוסיף ומפרט על תפקודו של דוד כרועה צאן : דוד כרועה מסור ושקול דאג קודם כל לכבשים הצעירות, החלשות : " ... והיה מוציא הקטנים תחילה לרעות..." , על מנת שיהנו מהעשב הרך. אח"כ דאג לזקנים שבצאן שגם הם היו זקוקים לחסות ולהגנתו : "ואחר כך היה מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינונית", ורק בסוף : הוציא את הכבשים החסונות למרעה : "מוציא הבחורים כדי שיהיו אוכלים עשב השדה". המדרש משווה בין דוד למשה, הנתפס כמנהיגו האידיאלי של עם ישראל. גם משה נבחר ונבחר לתפקיד בזכות החמלה שהפגין כלפי הצאן : " ... אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני שעייף אתה, הרכיבו על כתפו והיה מהלך".

(2) ההחלטה שמקבל הקב"ה בנוגע לדוד : הוא יהיה מלך ישראל. החלטה דומה מתקבלת לגבי משה- הוא נבחר להנהיג את ישראל. הסיבות להחלטה זו :

דוד היה רגיש קודם כל לצורכי החלשים, פעל למען הישרדותם, והשכיל להפריד בינם לבין החזקים שבצאן, כל קבוצה לפי כוחה. ה' הסיק מכך שדוד מתאים להנהיג את העם : "אמר הקב"ה : מי שהוא יודע לרעות את הצאן איש לפי כוחו, יבא וירעה בעמיי". רחמיו של משה כלפי הגדי חסר הישע הוכיחו לה' ש" ... יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם- חיידך, אתה תרעה צאני"- משה ראוי היה להנהיג את העם, כי הוכיח לעצמו כרועה.

סעיף ב'

המטרה של המדרש כשהוא יוצר דמיון בין דוד למשה : להציג את דוד כשווה במעמדו ובתכונותיו לאישיות רוחנית נעלה כמו משה.